

Antanas Ramonas

Vilniaus legendos. Pasakos

Skaitmeninta iš knygos:

Antanas Ramonas. Vilniaus legendos. Pasakos. Vilnius: Lietus, 2001.

ISBN 978-5-430-05869-2

Kūrinys suskaitmenintas vykdant ES struktūrinių fondų remiamą projektą „Pagrindinio ugdymo pirmojo koncentro (5–8 kl.) mokinių esminių kompetencijų ugdymas“, 2012
<http://mkp.emokykla.lt/ebiblioteka/>

Švietimo ir mokslo ministerija

UGDYMO
PLĖTOTĖS
CENTRAS

Turinys

LEGENDOS	1
Legenda apie Šv. Onos bažnyčią.....	2
Tvardauskio bokštas	10
Legenda apie baltąjį žirgą.....	17
Paskutinis Gediminaitis	22
Kunigaikštis ir barzdaskutys	27
Imperatoriaus delnas	34
PASAKOS	43
Pasaka, kuri tapo kalėdinė.....	44
Sidabrinis stirnelės varpelis	51
Pasaka apie pūgą.....	56
Mielas skaitytojau,	61

LEGENDOS

Legenda apie Šv. Onos bažnyčią

Mielas žmogau, išsik giedrą vasaros naktį į Vilniaus senamiestį, kai plaukia mėnulio pilnatis virš miegančio miesto, kai tamsūs šešėliai kloja gatves, tiek daug regėjusias per šimtmečius, kai spindi mėnesienoje balti bažnyčių bokštai ir tyli juodos pilių kalvos anapus Vilnios. Greitai bėga vanduo Neryje, bet dar greičiau bėga laikas. Griūva imperijos, sudūlėja karalių sostai ir kaulai, bet šitas miestas vis stovi, ir vis skaičiuoja jo valandas, niekada nepavargdamas, Katedros varpinės laikrodis aikštėje. Ir dabar, kai jis lėtai muša trumpas nakties valandas, duok savo ranką, ir eime Pilies gatve žemyn. Tyli namai, rūmai, tyli gatvės akmenys. Štai Šv. Jono bažnyčia kairėje, mėnesienos auksas srūva banguotu jos frontonu, o ties apside švelniai kaip upės vingis išsilenkia

gatvė. Jau matyti Pilies bokštas, nusviro apsunkusi nuo nakties rasos trispalvė vėliava. Gatvelė į kairę, gatvelė į dešinę, mirksi žibintas skersgatvio arkoje. Suksime čia. Siauras Pilies skersgatvis vingiuoja tarp aklinų sienų, uždaryti vartai į kiemus, tamsuoja dvigubas Olizarų rūmų stogas, štai namas, kuriame kadaise gyveno Adomas Mickevičius.

Skersgatvis baigėsi, išplatėdamas į mažą trikampę aikštę. Dešinėje didžiulis, status Šv. Mykolo bažnyčios stogas, o priekyje, jau prie pat Vilnios, kurios čiauškėjimą girdi vasaros nakties tyloje, kyla aukštyn rūstūs, rimti Bernardinų bažnyčios mūrai. Slenka tolyn debesio šešėlis, šviesėja nurimę medžiai palei upę, Bernardinų varpinė... Ar matai, truputį kairėliau, kaip išnyra iš tamsos nuostabaus grakštumo ir lengvumo pastatas. Įtempta fasado arka kelia aukštyn centrinį bokštą, visos fasado linijos išsi-lenkdamos, virpėdamos bėga aukštyn, ir rodosi, kad jų judėjimas nenutrūksta bokštų viršūnėse, o kyla vis aukštyn ir aukštyn, ten, kur nuo amžių veržiasi žmogaus širdis. Ir tiek laisvės, lengvumo tame kilime, kad žiūrint ir tau kyla dvasia, lengvėja krūtinė, ir skaidru tampa sieloje. Tai Šv. Onos bažnyčia. Ji atrodo tokia lengvutė, kad, rodos, paimtum ir pasidėtum ant ištiesto delno. Bėgantys amžiai nedrįso

paliesti jos grožio, ir šiandien ji stovi tokia pat, kokia buvo pastatyta daugiau kaip prieš keturis šimtus metų. Įsižiūrėk atidžiau. Matai? Fasado apačia lygi, vienoda, tik aukščiau prasideda tas nuostabus linijų žaismas. Tarsi kita ranka būtų perėmusi architekto pieštuką, ar ne? Sėsk ir klausyk.

Pačioje XV a. pabaigoje gyveno Lietuvoje garsus meistras Vaitiekus. Statė jis Dievo namus, statė rūmus šios žemės kunigaikščiams, ir sklido meistro šlovė po visą šalį.

Bet žmogaus metai bėga greitai. Nespėjo meistras apsidairyti, ir jau pabalo smilkiniai, jau kartais nei iš šio, nei iš to imdavo virpėti ranka, nebe tokia aštri tapo akis. Ir dar kartą nugailėjo meistras, kad nedavė Dievas jam sūnaus. Tik vienturtė duktė Marija augo graži ir tiesi kaip liepa. Bet ne moters darbas statyti pilis ir bažnyčias. Kam perduoti savo amato paslaptis, kas įvykdys jo sumanymus, kas pratęs jo giminę ir šlovę?

Dirbo kartu su meistru jaunas gizelis Jonas. Žvitrus, akylas ir protingas bernas. Ir vieną kartą, pakėlęs akis nuo brėžinio, pamatė meistras juos abu prieš save nuraudusius, drovius, nedrąsius. Nesipriešino meistras, palaimino jų sąjungą. Matyt, jau tokia Dievo valia. Koks buvo visų džiaugsmas, kai

netrukus gimė gražus ir stiprus vaikaitis. Atsitiesė sulinkusi meistro nugara – štai kas perims Vaitiekaus šlovę ir talentą, štai kas pratęs jo darbus!

Netikėtai meistras gavo paties karaliaus, Lietuvos didžiojo kunigaikščio, užsakymą – pastatyti Šv. Onos bažnyčią. Suvirpėjo jo širdis, jautė, kad tai bus paskutinis darbas jo gyvenime. Ir panūdo pastatyti tokią bažnyčią, kad kartų kartos stebėtusi jo talentu, kad kartų kartos gėrėtusi jo darbu ir minėtų jo vardą. Bažnyčia turi stovėti amžius. Tvirta, rimta, išdidi.

Per naktis mirgėjo žvakės liepsna meistro lange, bėgo nepavargdamas švininis pieštukas popieriumi. Ir vis buvo ne tas ir ne tas. Neiškentęs dirstelėdavo į brėžinius ir žentas. Vieną vakarą, jau visiems sumigus, uždarius miesto vartus, įėjo jis į kambarį ir tarė:

– Tėve, tu vis vargsti ir vargsti. Kam tos sunkios tvirtos formos? Bažnyčia turi būti lengva kaip žmogaus mintis, kuri veržiasi aukštyn, Dievop. Bokštai turi pleventi dangaus mėlynume kaip svajonė, ir kaip žmogaus svajonė turi tuo pačiu niekaip neatitrūkti nuo žemės.

Žentas paėmė pieštuką, popieriaus lapą ir greitai ėmė braižyti.

- Štai. Aš ilgai galvojau ir mąščiau. Kam ta didybė? Tebūnie viskas lengva, grakštu, trapu kaip žmogaus gyvenimas šitoje žemėje. Ir kaip žmogaus dvasia tekyla tas trapumas, tesiveržia aukštyn, aukštyn. Ir, - tęsė žentas užsisvajojęs, - pastatysiu aš tą bažnyčią iš trisdešimt trijų formų plytų, jų bus tiek, kiek pragyveno šioje žemėje Jėzus Kristus, mūsų Viešpats. Ir kiekvienos plytos forma vaizduos vienerius jo gyvenimo metus, ir...

- Bene būsi didįjį ragą midaus išlenkęs, kad tokius niekus paistai? Ta tavo bažnyčia, - meistras piktai pastūmė brėžinį, - nugrius nuo pirmo davatkos nusičiaudėjimo. Grakštumas, veržimasis aukštyn! Nešamonė! Dievo namai turi būti tvirti ir amžini, kaip ir jis pats. O tu čia pripeckiojai kaip vaikas smėlyje.

Žentas nenusileido. Ir žodis po žodžio, žodis prie žodžio juodu taip susiginčijo, taip ėmė šaukti, jog prabudo vaikaitis už sienos kamaraitėje ir ėmė verkti, atbėgo Marija. Senis įdūko ne juokais:

- Tu tik paklausk, tas pienburnis mane moko! Mane, kuriam lenkėsi karaliai ir kunigaikščiai, mane, kurio pastatyti mūrai stovi visoje Lietuvos kunigaikštystėje! Štai, - bloškė jis savo pieštuką, - imk ir statyk, jei toks gudrus!

- Gerai, - staiga tarė Jonas. Jo veidas buvo baltas, lūpos sučiauptos ir veide tiek ryžto ir valios, kad net senis trumpam atsitokėjo. Bet ne jo būdai buvo nusileisti - trenkė durimis ir išėjo.

Žentas negriovė to, ką jau buvo pastatęs uošvis. Iškilio pastolių miškas, triūsė mūrininkai, triūsė dailidės, žentas dienas ir naktis praleisdavo statyboje, o uošvis net nežiūrėjo į tą pusę. Sėdėjo namie paniuręs, nekalbus, tik kartais nueidavo į Pilies gatvę, į kokią nors smuklę. Ten susėsdavo kartu su seniais ir vis bambėdavo: koks dabar sugedęs jaunimas, kaip negerbia papročių ir vyresniųjų. Grįždavo namo dar piktesnis, dar niūresnis. Net vaikaičio krykštavimas jo nebedžiugino. Visur vaidenosi klasta, nepagarba, vis atrodė jam, kad visi iš jo šaiposi. Veltui bandė raminti jį dukra, veltui bandė tarti taikos žodį žentas. Uošvis tik paklausdavo:

- Tai gal jau baigei savo peckelynę? - ir išgirdęs, kad ne, patenkintas nusišiepdavo: - Ir nebaigsi. At-eisi tu dar pas senąjį meistrą Vaitiekų, dar bučiuosi jam ranką.

Ir kartą žentas atsakė:

- Taip, baigiau. Reikia tik nuimti pastolius. Ir vidus dar liko.

Senis krūptelėjo, pasigrobė nuo vagio apsiaus-
tą – ir pro duris.

– Kur, tėveli? – bandė sulaikyti dukra.

– Pasitrauk, ne bobų reikalas. Einam! Rodyk, ką padarei. Nustebink senį nevykėlį.

Meistras lėkė tokiais ilgais žingsniais, kad jaunasis vos spėjo paskui. Nujausdama negera, Marija skubiai aprengė vaiką, pasiėmė jį ant rankų ir nubėgo vyrams iš paskos.

Pirmasis sustojo senasis meistras. Plaukė tada dangumi ryškus rudens mėnulis, panašiai kaip dabar, ir balzganėje jo šviesoje prityrusi meistro akis net pro tankų pastolių rezginį pamatė naujos bažnyčios kontūrus, ir negeras jausmas dilgtelėjo jam širdin. Nieko panašaus jis nebuvo matęs savo gyvenime. Lengvučiai bokštai plaukė mėnesienoje, ir atrodė, kad jie svyruoja, kad tuoj tuoj sugrius. Žengė dar kelis žingsnius ir suprato, kad tai, ką jis mato, yra nuostabaus grožio bažnyčia. Ne jau visas jo gyvenimas, visas jo ilgas ir sunkus triūsas nuėjo veltui? Ne jau tas pienburnis pačiu pirmu savo darbu sugriovė, nubraukė viską, ką buvo padaręs jis, garsus meistras Vaitiekus, dėl kurio varžėsi karaliai ir kunigaikščiai.

- Lipam, - šūktelėjo jis, - lipam aukštyn. Aš stumtelėsiu ranka, ir tie tavo vaikėžiški bokštai sugrius kaip kortų namelis.

Vaitiekus užlėkė pastoliais aukštyn. Užkopė ir Jonas.

- Velnias, velnias, - sušvokštė Vaitiekus, - tau padėjo bažnyčią pastatyti. Tai ne žmogaus jėgoms. Tegu velnias dabar tave ir gelbsti!

Ir smogė žentui į krūtinę.

Tas suriko, bandė nusitverti ranka už pastolių lentos. Suriko ir Marija apačioje, spausdama sūnelį prie krūtinės. Kūnas šlumstelėjo žemyn, ir pasiliejo ant akmenų jaunas kraujas.

O Vaitiekus plevėsuojančiais baltais plaukais lasktė pastoliais ir vis bandė ranka nustumti, nuversti tai vieną bokštą, tai kitą. Keikėsi, grūmojo dangui, verkė, rovesi plaukus. Tik ryte sugavo jį žmonės. Senasis meistras buvo išprotėjęs. Kur jo kapas - nežino niekas.

Tai štai tokia liūdna istorija. Neišsipildė meistro pranašystė - stovi Šv. Onos bažnyčia ir po šiai dienai, nors ėjo per tą žemę ir karai, ir marai, siautė audros ir vėjai, griaudėjo perkūnijos ir tviskėjo žaibai. Stovi ji ir džiugina kiekvieną, kurio širdis ir siela jautri grožiui.

Tvardauskio bokštas

Ilgai gedėjo Žygimantas Augustas karalienės Barbaros. Ankstyva šarma nubalino plaukus, pritemo ir prarado spindesį akys, bet visų baisiausia valanda atėjo karaliui, kai kartą jis pabandė prisiminti mylimos moters veidą ir nebegalėjo. Prisiminė jos rūbo šiugždesį, jos balso skambėjimą, jos lengvą eigastį, bet veidas, žvilgsnis, tiek kartų su meile ir švelnumu jį lydėjęs, išdilo laiko migloje ir kad ir kaip stengėsi karalius, nebegalėjo atgaivinti jo savo atmintyje.

Susirūpino ir nuliūdo valdovas. Pasiguodė savo rūmų gydytojui, paliepė astrologui žiūrėti į žvaigždžių išsidėstymą. Bet bejėgės pasirodė gydytojo kvapiosios žolelės, o astrologas kiekvieną rytą tvirtindavo, kad vis dar ne taip išsidėsčiusios žvaigždės, kad reikia laukti, kol Venera pereis į Saturno orbitą,

kol šaltasis Mėnulis kirs septintąją sferą, kol... O valandos byrėjo kaip smėlis, o dienos plaukė kaip vanduo, ir jautė karalius, kad jau nebeilgai laikys skeptrą rankose, kad nebeilgai jo kojos žengs šios žemės takais, ir jau nieko taip nebetroško, kaip dar nors vieną vienintelį kartą pamatyti tą veidą, kuris kadaise taip jaudino jo širdį.

Jau peršoko saulė rudens lygiadienį, jau ilgėjo tamsos valandos, jau nudraskė vėjai paskutinius geltonus lapus karaliaus soduose, kai nežinia iš kur pasirodė Vilniuje keturių juodų žirgų traukiama karieta. Vėliau žmonės tvirtino, kad karieta neįvažiavusi pro miesto vartus, o tiesiog staiga atsiradusi Didžiojoje gatvėje. Striukas, šlubas viena koja tarnas nušoko nuo pasostės ir paslaugiai atvėrė karietos dureles. Išlipo aukštas, veriančių juodų akių vyras, apsisiautęs ilgu kelioniniu apsiaustu. Nesuprantama kalba kažką pasakė tarnui, tas nuolankiai išklausė, palenkęs galvą, ir, bjauriai šlubčiodamas, dingo rūmų duryse. Aplinkui sustoję žiopliai stengėsi išvelgti nepažįstamojo veidą, beveik paslėptą po ilga vaura, bet vyriškio akys taip vėrė, kad jie nenoromis gręžėsi į šalį. Dar tą patį vakarą visose Vilniaus smuklėse kalbėjo, kad iš Prahos atvykęs didysis burtininkas ir magas Tvardauskis. Vieni kalbėjo, kad jis gyvenęs jau

kelis šimtus metų, numirštąs ir vėl prisikėliąs savo burtų ir, žinoma, su velnio pagalba. Kiti skaičiavo niekada neregėtus burtininko turtus, tretį tvirtino, kad bėdos miestas dabar neišvengs.

Kitą rytą prie namų vartų, kuriuose buvo apsi- stojęs didysis magas, sustojo rūmų karieta su kara- liaus herbais. Tvardauskio laukė pats Žygimantas Augustas.

Burtininkas išdidžiai perėjo rūmų salėmis, o didžiuliuose veidrodžiuose jo aukšta sausa figūra neatsispindėjo. Dvariškiai pagarbiai linkčiojo, šnibž- dėjosi ir lydėjo Tvardauskį akimis. Bet burtininkas žengė paskui vikrų pažą, nekreipdamas į juos jokio dėmesio.

Žygimantas Augustas sėdėjo minkštame krėsle, apmuštame raudonu aksomu, parėmęs dešine ran- ka pavargusią galvą. Pamatęs magą, jis pagyvėjo, mostelėjo pažui. Burtininkas priklaupė ant vieno kelio ir žemai nusilenkė.

- Aš atvykau, Maloningasis Viešpatie, kaip tu įsakei.

Karalius ilgai žiūrėjo į burtininką, paskui pa- klausė:

- Tu gali padaryti tai, ko aš prašiau?

- Taip, - nesvyruodamas atsakė Tvardauskis.

Karalius pliaukštelėjo delnais, įbėgo tas pats pažas.

- Palydėk jį, - karalius susimąstė, - palydėk jį į keturkampį bokštą, tą, kuris į Neries pusę. Palauk, - sustabdė pažą, išsitraukė iš už juostos piniginę, - paduok.

Tvardauskis dar kartą žemai nusilenkė.

- Vėlinių naktį viskas bus paruošta, valdove.

Juodu dingo už durų, karalius vėl parėmė ranka galvą.

Keturkampis Žemutinės pilies bokštas stovėjo už arsenalo, ir pro jo mažus, siaurus langelius buvo matyti rudeninė, patvinusi Neris. Magas įsikūrė viršutiniame aukšte, mažame skliautuotame kambaryje. Pilies sargyba dabar kiekvieną naktį matydavo mirgantį žiburėlį bokšto languose, kuris negesdavo iki pat vėlyvos rudens aušros. Į patį bokštą buvo griežčiausiai uždrausta įeiti. Kartais lange vėlyvas praeivis išvysdavo ir paties mago tamsią figūrą, girdėdavo keistus garsus ir, įtraukęs galvą į pečius, paspartindavo žingsnį.

Tamsų Vėlinių vakarą, kai virpėjo ant kapų žvakių liepsna, ir Katedroje aidėjo gedulingos mišios, karalius, niekieno nelydimas, išėjo iš rūmų ir pasuko bokšto link. Sargybiniai atvėrė sunkias, geležimi

kaustytas duris, ir karalius ėmė kopti siaurais įvijais laiptais. Švilpė vėjas bokšto kuoruose, pro greitai lekiančius juodus debesis švysčiojo blyškus, išsigandęs mėnulio veidas.

Magas, apsirengęs juodu apsiaustu plačiomis rankovėmis, jau laukė. Visas jo rūbas buvo išsiuvinėtas paslaptینگais kabalos ženklais. Kambario sienos taip pat buvo išmuštos juodu audeklu ir taip pat išmargintos ženklais.

Neprataręs nė žodžio, burtininkas mostelėjo į krėslą, pastatytą tamsiame kampe. Prie kitos kambario sienos stovėjo mažytis šešiakampis stalelis, ant jo gulėjo stora pergamentiniais lapais knyga, ir blausiai mirgėjo vienišos žvakės šviesa. Virš stalelio patamsėjusiuose sidabro rėmuose kabėjo ovalus veidrodis.

Magas atvertė knygą, uždegė žvakes veidrodžio kandeliabruose – nuo jų kambaryje nepasidarė šviešiau – ir, atsigręžęs į karalių, tarė:

– Maloningasis Viešpatie, tu pamatysi šiandien tai, ko troškai, bet sakau tau – žiūrėk šaltai ir abejingai. Nejudėk, kad ir ką pamatytum.

Karaliaus širdis mušė smarkiai ir tankiai. Jam atrodė, kad nuo jos dūžių aidi visas kambarys.

Iš didžiulių taurių, kurių karalius nebuvo pastebėjęs, ėmė kilti kvapūs balti dūmai. Pamažu visas kambarys paskendo balkšvame rūke, nuo kurio karaliui lengvai svaigo galva. Juoda mago figūra beveik susiliejo su sienos audeklu.

- Žiūrėk į veidrodį, Viešpatie, - išgirdo tarsi iš labai toli mago balsą.

Magas ėmė šnibždėti nesuprantamus žodžius. Ir staiga iš sidabrinės veidrodžio gilumos tiesiai į karalių lengvai oru žengė baltas moters šešėlis. Jis ryškėjo, įgaudamas formą. Karalius išvydo blyškias rankas, ištiestas į jį, paskui veidą, lūpas, antakių langus, tokius pažįstamus, akis, su meile ir liūdesiu žvelgiančias į jį. Jos šaukė, kvietė. Viską pamiršęs karalius sušuko: „Barbora!“ ir puolė artyn, ištiesęs rankas.

Žvakių liepsna susvyravo, švystelėjo liepsnelių atspindžiai veidrodyje, jis pritemo, ir moters šešėlis dingo. Karalius krito atgal į krėslą, užsidengė veidą rankomis.

- Nejaugi viskas šiame pasaulyje tik šešėlis?

Magas priekaištingai palingavo galvą:

- Aš tave perspėjau, Maloningasis Viešpatie.

Neilgai po to begyveno karalius, o Tvardauskis dingo taip pat netikėtai, kaip ir buvo atsiradęs.

Šnekėjo, kad jam vis dėlto nepavykę pergudrauti nelabojo ir kad tekę atiduoti jam savo juodą sielą. Keturkampis bokštas į Neries pusę ilgą laiką po to buvo vadinamas Tvardauskio bokštu. Ilgainiui ir jis nugriuvo, sunyko, kaip daug kas sunyko ir pradingo Vilniuje. Tik legendoje viskas gyva, viskas amžina.

Legenda apie baltąjį žirgą

Bėga metai, ir slenka amžiai, karta keičia kartą, bet negęsta saulė danguje, ir nemiršta tautos legendos. Nes jose tautos atmintis, nes jose tautos atgaiva, užėjus sunkiai valandai.

Štai jau šešis šimtus metų stovi Galvės ežero saloje Trakų pilis, štai jau šešis šimtus metų gyvena Trakuose karaimai. Atsivežė juos iš tolimojo Krymo nuo Juodųjų marių Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas ir apgyvendino savo žemėje. Neramūs buvo laikai, nepasėdus buvo didysis kunigaikštis. Grasė kalaviju geležimi apsikaustęs kryžiuotis iš vakarų, kaip lavina užgriūdavo pietines kunigaikštystės žemes totorių ordos, šiaurėje tūnojo klastingas moskovitas, o ir pavydžiu mozūru kunigaikštis negalėjo pasitikėti. Bet užtai didysis kunigaikštis visada galėjo pasi-

kliauti ištikimaisiais karaimais. Lydėjo jie Vytautą begaliniuose karo žygiuose, saugojo jie Trakų pilį, ir niekada nesugundė jų geltonas kryžiuočio auksas, niekada neužliūliavo jų ausies saldus moskovito liežuvis. Gerbė karaimai ir mylėjo didįjį kunigaikštį, ir didysis kunigaikštis gerbė ir mylėjo juos.

Nelengvas buvo kunigaikščio gyvenimas, rūstus buvo kunigaikščio būdas, uždara buvo jo širdis. Dažnai, grįžęs iš tolimo žygio, jis užsidarydavo Trakų pilyje, ir mėnesiais stovėjo pakeltas tiltas, ir mėnesiais niekas nematydavo kunigaikščio veido, negirdėdavo jo balso. Niekas nežinojo, kokias jis dūmas dūmoja, kokius žygius rengia. Veltui pūsdavo ragą tolimų kraštų pasiuntiniai, nenusileisdavo pilies tiltas, ir tekdavo jiems laukti, ir tukdavo nejudinėjami jų žirgai... Nebuvo žmogaus, kuris būtų išdrįšęs trikdyti didįjį kunigaikštį tokiomis dienomis.

Bet štai vėl trimituoja pavojų ragas, vėl veržiasi į Lietuvą iš savo stepių totoriai. Balnoja karaimų kariai žirgus, balnoja žirgą kunigaikščiui, girgždamas nusileidžia pilies tiltas, ir dunda juo eiklių žirgų kanopos.

Bėga dienos, eina mėnesiai, jau įpusėjo žiema, jau suspindo pavasario saulė, bet vis negrįžta karaimų kariai, bet vis negrįžta didysis kunigaikštis. Ėmė

liūdėti pasiilgusios savo vyrų karaimų moterys, ėmė verkti jų vaikai, sunerimo ir susirūpino net šimtamėčiai seneliai. Gal pražuvo šaltose stepėse didysis kunigaikštis, gal pražuvo su juo ir visi karaimų vyrai?

Kai pradėjo nešti lytis upės, kai ėmė tirpti sniegas girių glūdumose, kai iškorijo ledas ant Galvės ežero, vieną naktį kartu su pirma pavasario audra grįžo kunigaikštis su savo vyčiais. Grįžo ir užsidarė pilyje.

Vandeningas buvo tų metų pavasaris, storas buvo ledas ant Galvės ežero. Bėgo ir bėgo upėmis ir upeliais polaidžio vanduo, jau ištirpo ir storasis ledas ežeruose, o vanduo vis nenustojo kilti. Ištveno kaip jūra Galvės ežeras, ištveno Skaistis, pakilo Luka, Akmena, ir susiliejo jie visi į plačiausias marias, o vanduo nenustojo kilti. Jau užliejo karaimų trobas, jau pradėjo semti aukščiausias kalvas, kur, nelaimės ištiktos, subėgo moterys su vaikais ir gyvuliais. O vanduo vis dar kilo, vis dar nemanė liautis.

Tik pilis stovėjo kaip stovėjusi, ir nebaisios jai buvo išsiliejusių vandenių bangos. Ir įsidrąsino tada karaimų moterys. Atsirišo luotą ir, nuplaukusios prie pilies, garsiai raudodamos, ėmė šaukti kunigaikštį.

Sunkiai, girgždėdami, atsidarė geležimi apkalti pilies vartai, ir pasirodė pats kunigaikštis. Plaikstė jo baltą šermuonėlių mantiją piktas audros vėjas.

Apmetė rūščia akimi pasišiaušusias bangas, ištviniusius vandenis ir paklausė verkiančių moterų:

- Kas atsitiko, mano ištikimieji karaimai?

Ir apsakė jam moterys didžią savo bėdą. Išklausė jų kunigaikštis ir pasakė:

- Plaukit namo.

Pasakė ir dingo pilyje.

Nusiminė moterys, baimė ir neviltis apėmė jų širdis. Bet žiūri - vėl veriasi sunkūs vartai, ir išjoja pats Vytautas ant balto žirgo. Prijojo kunigaikštis prie vandens, ir pasilenkė žirgas gerti. Gėrė žirgas ir gėrė. Gėrė ir gėrė. Jau ir pusiaudienį saulė peršoko, jau ir vakaras ėmė gaisuoti, o žirgas vis geria ir geria. Ir ėmė slūgti vanduo, ir sugrižo į savo krantus Luka, ir sugrižo į savo krantus Skaistis.

Tada nušoko kunigaikštis nuo žirgo, papplekšnojo jam per šoną, ir nušuoliavo žirgas. Šuoliavo žirgas, ir sunkiai drebėjo žemė po jo kanopomis. Ir sušuko tada minia:

- *Tyrylgiej bijimiz!* Tegyvuoja mūsų kunigaikštis!

Ir sako, kad nuo tada atsiradęs girių glūdumoje ežeras. Keistas ežeras. Jame nežydi vandens lelija, nepliaukši vasaros vakarais žuvis, net paukštis nediršta praskristi virš jo vandenu.

Ir dar sako karaimai, kad jei vėl ištiks didelė bėda, jei vėl užeis nelaba neganda, pasirodys iš mėlynuojančių girių baltasis Vytauto žirgas ir išgelbės juos.

Paskutinis Gediminaitis

Gražus yra Vilnius. Gražus ir rytui auštant, ir dienos skuboje, ir vakaro susimąstyme. Ar krenta ant jo lengva pavasario žaluma, ar karaliauja lėta Lietuvos vasara jo parkuose, ar šnabžda auksiniai rudens lapai po kojomis, ar leidžiasi sniegas mėlyname rūke į siauras jo gatves – visada gražus yra Vilnius. Ir nežinai, kada jis gražesnis. Sako daug matę ir daug keliavę žmonės, kad maža tokių miestų yra margame pasaulyje. Ir tikiu aš, kad jų tiesa.

Legenda pasakoja, ir seni metraščiai patvirtina, kad paskutinis Gediminaitis – Lietuvos didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius Žygimantas Augustas iš visų savo didelės šalies miestų labiausiai mėgęs ir mylėjęs žiląjį Vilnių. Gal dėl to, kad čia jo protėviui kunigaikščiui Gediminui prisisapnavo kaukiantis

galingu balsu Geležinis Vilkas, o gal todėl – rašo tu tolimų laikų žmonės, – kad Vilnius jo valdymo metais gražiausias miestas pasaulyje buvęs. Tviskėjo puošnūs rūmai, kilo balti bažnyčių bokštai, rymojo senoji Gedimino pilis ant kalno, o aplink, čia pat už sraunosios Vilnios, už paslaptingosios Neries, kilo ant kalvų ir žaliavo mėlynavo didžiulės, taip mielos lietuvio širdžiai, girios.

Pamėgo karalius Vilnių ir didelę metų dalį, nepaisydamas Krokuvos ponų murmėjimo, praleisdavo čia.

Iškilo didžiuliai rūmai Pilies kalno papėdėje, naršė po tolimiausius kraštus Žygimanto Augusto pasiuntiniai ir, negailėdami nei aukso, nei sidabro, pirko skaidrius kaip krištolas Venecijos veidrodžius, plonasienius, persišviečiančius kinų porceliano indus, garsių italų meistrų paveikslus, žėrinčius visomis vaivorykštės spalvomis kilimus iš tolimosios persų šalies, nuostabiai išraižytas Augsburgo taures ir padėklus, nes viską, kas gražu, mėgo valdovas. Tad skambėjo rūmų menėse švelni muzika, glostydama lepią valdovo ausį, nepavargdamos krebždėjo poetų plunksnos, kurdamos skambias odes, taip mielas karaliaus širdžiai. Niekada Vilniuje taip neklestėjo menas ir dailieji amatai, niekada Vilniuje nebuvo taip linksma, kaip valdant Žygimantui Augustui.

Nuostabūs buvo laikai! Nes ir didikai, nenorėdami atsilikti nuo karaliaus, taip pat statė ir puošė savo rūmus, taip pat kvietė iš visur dailininkus, amatininkus, muzikantus. Akyse gražėjo miestas!

Daug pasakojimų ir padavimų išliko iš tų laikų. Vienas jų yra toks. Visi žinome, kad Žygimantas Augustas, nepaisydamas Lenkijos ponų valios, susituokė slapta, naktį, su Barbora Radvilaite, kaip tvirtina amžininkai, nepaprasto grožio moterimi. Tai atsitikę vasaros pradžioje Karališkojoje katedros koplyčioje, kada virš miesto plaukė spindinti pilnatis, auksu nužerdama pilis, rūmus, bažnyčių bokštus. Dvejus metus priešinosi ponai, nenorėdami pripažinti Barbaros Radvilaitės karaliene, bet pagaliau 1550 metais Krokuvoje ji buvo iškilmingai vainikuota. Tačiau neilgai džiaugėsi Žygimantas Augustas savo laime. Po metų Barbora Radvilaitė mirė. Buvo tokių, kurie pašnibždomis kalbėjo, kad ją nunuodijusi Bona Sforca, Žygimanto Augusto motina, kuri labai priešinosi sūnaus vedyboms. Priešmirtinė karalienės valia buvo palaidoti jos kūną gimtojoje žemėje. Lėtai slinko iš Krokuvos į Vilnių laidotuvių procesija, ir visą ilgą kelią Žygimantas Augustas pėsčias ėjo paskui žmonos karstą. Karalienę palaidojo Katedros rūsyje po didžiuoju altoriumi. Ten ji ilsisi iki šiolei.

Dingo nuo tada linksmybė karaliaus rūmuose, Žemutinėje pilyje. Žygimantas Augustas įsakė žmonos kambarį išmušti juodu aksomu ir ilgas valandas praleisdavo ten tylėdamas, nieko neprisileisdamas artyn. Pritilo rūmai, tik aidėjo tuščiose menėse pavargę karaliaus žingsniai. Mėnesėtomis vasaros pradžios naktimis karalius dažnai užkopdavo į Gedimino pilies bokštą ir susimąstęs žvelgdavo į miestą, kuriame prabėgo laimingiausios jo gyvenimo dienos.

Mirė Žygimantas Augustas 1572 metais, vos penkiasdešimt dvejų metų sulaukęs, tačiau jau paliegęs, silpnas seneliukas.

Praėjus metams po karaliaus mirties, kai virš miesto tyliai plaukė pirmoji vasaros pilnatis, Gedimino pilies bokšte pasirodė apsigaubusi ilgu apsiaustu figūra. Miestiečiai iškart pažino karalių. Jis žvelgė į miestą, į Katedrą, kurioje kadaise vyko slaptos sutuoktuvės, į apsuptus puikaus sodo Radvilų rūmus, kuriuose kadaise gyveno Barbora Radvilaitė, ir kur jis ją slapta lankydavo, į Žemutinės pilies rūmus, kur prabėgo jų trumpos meilės valandos.

Ir taip kartojosi kiekvienais metais. Pakilus vasaros pilnačiai, miestiečiai išvysdavo tamsią karaliaus figūrą pilies bokšte. Tik kiekvienais metais jo veidas darėsi vis liūdnesnis ir liūdnesnis. Apleisti sunyko

Radvilų sodai ir rūmai, buvo perstatyta Katedra, paskui nugriovė ir Žemutinės pilies rūmus. O karalius vis stovėdavo ir vis žiūrėdavo į nykstantį jo akyse kadaise tokį nuostabų miestą. Pradėjo irti ir Gedimino pilies bokštas. Nakties tyloje dunkstelėdamas nukrisdavo mūro akmuo ir, šlamėdamas per aukštą žolę, risdavosi stačiu šlaitu į apačioje vis taip pat srauniai tenkančią Vilnią. Tik ji viena nepaliaudama nešė savo vandenį į rimtąją Nerį. Iro bokštas, ir švilpdavo vėjas tuščiuose jo languose.

Ir vieną kartą karalius nebeapasirodė, ir nuo to laiko niekas ten jo nebematė.

Kunigaikštis ir barzdaskutys

Kartais mėgsta pajuokauti ir šio pasaulio galingieji. Pasakojama, kad Biržų ir Nesvyžiaus kunigaikštis Karolis Radvila, žmonių dėl savo nuolatinio priežodžio pramintas Pone Mielas, labai mėgo pokštus. Didžiausių pinigų, aukso maišo už pavykusių išdaigą negailėjęs.

Gyveno Radvila XVIII a. antroje pusėje, kai Lietuvos–Lenkijos Respublika jau iro. Magnatų savivalė pasiekė aukščiausią tašką. Kiekvienas norėjo būti pats sau ponas, pats sau karalius. Nors grasė kylanti Rusija, Prūsija, godi Austrija, paskendusiu puikybėje ir prabangoje ponija nesirūpino kraštu, o gal valstybės žuvimo nuojauta kartino jų širdis ir vertė ieškoti užsimiršimo puotų ir linksmybių svai-gulyje. Kas dabar beatspės?

Savo keistenybėmis Karolis Radvila garsėjo ne tik Respublikoje, bet ir visoje Europoje. Pasakiškai turtai, gausybė dvarų, kurių skaičiaus net pats kunigaikštis nežinojo, o ir pats Radvila – aukštas, stambus – stebino visus savo jėga ir ištverme prie vaišių stalo. Juokaudamas ištiesindavo pasagą, nuo išgerto vyno jam tik veidas parausdavo, o ranka likdavo tokia pat tvirta, protas toks pat šviesus. Didžiulė Nesvyžiaus pilis, kuri tebestovi iki šiolei, stebino svečią savo prabanga. Čia stovėjo dvylika natūralaus dydžio auksinių apaštalu figūrų, viena salė buvo išdekoruota vien tik sidabru – sidabrinės buvo kėdės, sidabrinis buvo didžiulis stalas, sidabriniai buvo veidrodžių rėmai, indai, net sienos buvo padengtos meniškai išpuoštomis sidabro plokštėmis. Karolis Radvila labai mėgo vaišinti. Kai nuo išgerto vyno svečiui apsunkdavo galva, atsidarydavo didžiulės masyvios durys, ir pasirodydavo kunigaikščio livrėjomis aprenktos meškos. Kiekviena nešė ant didžiulio padėklo po šimtą sunkių vyno taurių. Kai meškos linksėdamos apeidavo stalus, persigandusiam svečiui apmirdavo blusos.

Vieną kartą, pasikinkęs šešetą meškų, Radvila atvažiavo į Seimą Varšuvoje. Kilo didžiausias sąmyšis. Pasibaigę bajorų žirgai stoji piestu, mėtė iš balnų

raitelius, laužė karietas, traukė pakinktus. Radvila kvatojo, o tarnas nešykštėdamas seikėjo auksinius dukatus kiekvienam nukentėjusiam.

Į didžiausią jaučio odą nesurašytum visų kunigaikščio išdaigų ir nuotykių, tad papasakosiu tik vieną.

Vėlyvą rudenį Radvila nuobodžiavo Nesvyžiaus pilyje. Pabodo medžioklė ir išgertuvės, o dar nesi-
baigianti rudens dargana vargino kunigaikštį. Susi-
raukęs ir priekabus vaikščiojo Radvila begalinėmis
rūmų menėmis, ir viskas jam buvo negerai. Virėjas
persūdė paštetą, arklininkas susargdino mylimiau-
sį žirgą, o kai drebantį iš baimės barzdaskutys
įpjovė kunigaikščiui smakrą, Radvila visai pasiuto:

- Aš tau ne skerdžiama kiaulė. Mulki, galvijau
neraliuotas, Radvilos kraujas - ne vanduo!

Ir skėlė tokį antausį persigandusiam žmogeliui,
jog tas kūliais išlėkė pro duris. Tai tik trumpam
praskaidrino kunigaikščio nuotaiką. Radvila nu-
sišluostė kvepiančio muilo putas ir liepė pašaukti
savo sekretorių Mikutį.

Niekas geriau nepažino permainingo kunigaikščio
būdo kaip Mikutis. Jis tylėdamas nusilenkė ir laukė,
ką pasakys šviesiausias ponas.

- Ko stovi kaip kuolą prarijęs? Ar nematai! Negi dabar aš vaikščiosiu pusė luptas, pusė skustas?

Mikutis dar kartą nusilenkė ir, nieko nepasakęs, nieko nepaklausęs, išėjo. Po kelių minučių nusileido tiltas, ir, taškydama pabjurusį kelią, pro vartus išlėkė karieta.

Pasirodė Mikutis tik temstant. Radvila jau buvo sudaužęs keturias kėdes ir išmetęs pro langą sunkų ažuolinį stalą.

- Na, rodyk savo meistrą! - sugriaudėjo kunigaikštis.

Ir šį kartą Mikutis nepratarė nė žodžio. Tylėdamas išėjo ir sugrižo su apsikriu, mažučiu žydeliu. Žydelio barzda buvo tokia vešli, jog veido beveik nebuvo matyti, tik spindėjo juodos, gudrios akutės iš po tokių pat vešlių ir juodų kaip barzda antakių.

- Šitas, - nusikvatojo Radvila, - šitas mano smarkro nepasieks.

- Pasilips ant kėdutės ir pasieks, - ramiai atsakė Mikutis.

- O tu, Moške, - kreipėsi Radvila į nupiepusį žydėlį, - skustuvą nulaikai?

- Nulaikau, - drąsiai atsakė žydelis. - Ne blogiau negu jūsų šviesybė kardą.

- Oho, - nusistebėjo kunigaikštis, bet jam patiko žydėlio išūlumas. - Tai parodyk, ką moki. Jei pasi- gyrei, liepsiu įkristi šimtą rykščių. Pagalvok, dar gali atsisakyti.

- Aš jau pagalvojau, - atsakė Moškė. - Kam tokį keliąėjau?

Atnešė šilto vandens dubenį, atnešė krėslą kunigaikščiui, atnešė kėdutę žydėliui. Skustuvas kaip žaibas blykstelėjo mikliose Moškės rankose, o jo liežuvis pasirodė besas dar aštresnis nei jo skustuvas. Žydėlis darbavosi, o kunigaikštis kvatojo net susiriesdamas, bet budria akimi vis stebėjo, ar nesu- virpės žydėlio ranka? Bet žydėlis egzaminą išlaikė.

Nuo tada Radvila nė dienos negalėjo išbūti be Moškės. Tik pabosta jam svečiai ar medžioklė, tuoj siūnčia parvežti žydėlį. O tas, vis toks pat apskuręs, vis toks pat išūlus, mokėjo pralinksminti kunigaikštį kaip niekas kitas. Neatšipo jo skustuvas, neatšipo jo liežuvis, o juokingoms istorijoms nebuvo galo. Visur jis buvo buvęs, viską jis buvo matęs, žinojo visų plačių kunigaikščio valdų paskalas, pažino kiekvieną bajorą, mokėjo loti kaip kurtas, kvaksėti kaip perekšlė, mokėjo pamėgdžioti pirmą kartą išgirsto žmogaus balsą ir laikyseną.

- Parodyk, kaip Sventickis girtas kalbą Seime sako, - liepia Radvila.

Žydelis užsilipa ant savo kėdutės, išpučia menkutį pilvelį, pasitaiso nesamą kardą ir vos nustovėdamas pradeda:

- Broliai bajorai! Kas - ik! - nori iš mūsų atimti - ik! - šventą kiekvieno bajoro teisę - *liberum veto*? - ik! Tas šunlupys, arkliavagio sūnus Čartoryskis - ik!

- Oi Moškė, oi žydelis, - kvatoja Radvila ir meta auksinį dukatą.

- Klausyk, - tarė kartą Radvila, - aš tau po auksinį kasdien numetu, o tu kaip apskuręs, taip apskuręs.

- Kas iš to dukato, - atšovė žydelis. - Sorė, kupeta vaikų. Ot jei Slucką valdyčiau...

- Tu Slucką? - nusikvatojo Radvila. - O kaip tu ją pasiimsi?

- O taip, - atsakė žydelis ir pridėjo skustuvo ašmenis kunigaikščiui prie gerklės.

Net nemirktelėjo Radvila, nė vienas raumuo veide nesujudėjo.

- Rašto reikia, - nusijuokė tik. - Pašauksiu Mikutį, tegu suraito.

- Nereikia Mikučio, - atsakė žydelis ir ištraukė raštą iš kišenės.

Skaito Radvila ir savo akim netiki. Viskas kaip reikiant surašyta, tik jo parašo tetrūksta.

- Tai kaip, šviesiausiasis kunigaikšti? - klausia Moškė ir skustuvo neatitraukia.

- Tavo viršus, - nusijuokė kunigaikštis, - ir Sluckas tavo.

Suraitė parašą, numetė plunksną.

- Oi gudrus tu, Moške, oi gudrus! Radvilos žodis šventas. Turėk Slucką.

Apsidžiaugė žydelis, pabučiavo kunigaikščio ranką ir - pro duris. Kvapo neatgaudamas bėga per menes, per pilies kiemą, tik sudriskę surdutėlio skvernai plevėsuoja. Atsidaro vartai, Moškė jau ant tilto. Ir tada Radvila nusikabino nuo sienos šautuvą, prisidėjo prie peties. Kulka buvo greitesnė už žydelį...

Išgirdęs šūvį, įbėgo tarnas.

- Matai? - parodė kunigaikštis į paplūdusį krauju lavoną. - Raštą man atnešk, o jį - į griovį.

Kartais mėgsta pajuokauti ir šio pasaulio galin-gieji, tik ne visiems jų pokštai linksmi baigiasi.

Imperatoriaus delnas

Napoleonas su štabu stovėjo ant aukštos kalvos ir žiūrėjo, kaip nesuskaičiuojami armijos pulkai, keldami dulkes, kurias vos sklaidė karštas birželio pabaigos vėjas, kėlėsi per Nemuną. Dar naktį pionieriai pradėjo tiesti pontoninius tiltus. Dabar jie lingavo ir braškėjo nuo patrankų, amunicijos dėžių, sunkių gurguolės vežimų. Husarai, ulonai, dragūnai, puikuodamiesi savo šaunumu prieš patį imperatorių, kėlėsi per upę plaukte. Žvengė arkliai, dundėjo vežimų ratai, visomis įvairiatautės armijos kalbomis aidėjo keiksmi ir šūksniai. Anapus Nemuno pro dulkių debesis dūlavo Kaunas, miškų melsvume nyko upės vingis.

Napoleonas stovėjo savo papratimu sudėjęs mažas rankas už nugaros, tik retkarčiais pakeldamas prie

akių blizgantį žiūrono vamzdį, kurį, pajutęs vien akimis imperatoriaus norą, jam paduodavo mameliukas Rustanas. Imperatorius žiūrėjo atsmaukęs trikampę skrybėlę ant pakaušio, jo maži delnai tvirtai spaudė žiūrono vamzdį. Tie maži delnai jau laukė sugniaužę beveik visą Europą.

Pavargusi pusiaudienio šviesa, vos dvelkiantis vėjas, dangaus mėlynumas, nupilkėjantis šiaurėje, keistai veikė Napoleoną. Jo balsas tapo tylesnis, komandos ne tokios aštrios, adjutantai lakstė į kariuomenės dalis su pranešimais, o kraštas anapus tarsi nematė to viso didžiulio žmonių skruzdėlyno. Tylėjo miškai, tylėjo upė, tylėjo laukai. Tą tylą imperatorius jautė ir per duslų judančios armijos gaudesį, kuris pasiekdavo kalvą, ant kurios jis stovėjo. Rusų niekur nebuvo.

- Ar čia kas nors gyvena? - paklausė Napoleonas adjutantą.

- Sako, tik meškos, sere, - gūžtelėjo pečiais karininkas.

- Sugauk kokią. Pabandysim prašnekinti.

Adjutantas nurūko.

Valstietis stovėjo prieš imperatorių ir žiūrėjo jam į akis. Nei baimės, nei nuolankumo jo veide nebuvo.

- Kur armija? - paklausė Napoleonas.

- Rusų? - pasitikslino valstietis. - Pasitraukė.

- Kur?

Valstietis gūžtelėjo pečiais.

- Atsakyk, kai tavęs klausia, - riktelėjo vertėjavęs lenkų karininkas.

- Nežinau. Iš kur aš galiu žinoti?

- Nieko iš jo neišpešit, sere, - drįso įsiterpti adjutantas. - Žemaitis. Sukapok jį į gabalus, vis tiek nieko nesužinosi.

Rugpjūčio 3 dieną Napoleono armija įžengė į Vilnių.

Praėjo vos keturi mėnesiai. Napoleonas, išblyškęs, sukritusiu veidu, sėdėjo rogėse, susisupęs į storus sabalo kailinius. Kartais jis atmerkdamas karščiuojančias akis - plytėjo vis tie patys balti, nuniokoti plotai, kaimų liekanos, apsnigti, sustingę lavonai pakelėse, staugė net dienomis vilkai giriose, ir visą laiką, bent jam taip atrodė, šitoje spengiančioje šalčio ir mirties dykumoje švilpė pūga, kapodama lydinčių roges gvardijos husarų veidus aštriomis adatomis. Adjutantas Vonsovičius sėdėjo priešais, nedrįsdamas kalbinti imperatoriaus. Rogės lėlė pustomu keliu, klapsėjo eskorto žirgų kanopos.

Aušo vėlyva, šalta aušra, abipus kelio iškildavo ir vėl nykdavo šalčio rūke kalvos, garbanoti nuo

šarmos ir sniego pušynai. Napoleonas pramerkė akis ir paklausė:

- Vilnius?

- Taip, jūsų didenybe, - atsakė Vonsovičius, - jau Vilnius.

Napoleonas šūktelėjo vežėjui, rogės sustojo. Jis išlipo. Husarai irgi sustabdė žirgus, ir jų sustingę veidai pagyvėjo. Imperatorius mostelėjo ranka, vežėjas paragino arklius. Napoleonas žengė paskui roges, užstojančias jį nuo šalto vėjo. Girgždėjo sniegas po botfortais, kilo kruvina saulė, rūkas sklaidėsi. Napoleonas ėjo greitu, energingu žingsniu, užsikišęs plaštaką už kailinių atlapo. Vonsovičius nedrįso pasilikti rogėse ir ėjo šalia, atsilikęs per žingsnį. Imperatorius kartais mėgdavo pabūti vienas, ypač pastaruuju metu.

- Šaltis krinta, - tarė adjutantas.

- Kas iš to, - burbtelėjo Napoleonas.

Banguota lyguma prieš jų akis nuo tekančios saulės spindulių nusidažė raudonai, paraudo ir apsnigtų pušų viršūnės, ir šerkšnas ant arklių snukių, tik vakaruose dangus dar labiau patamsėjo ir atrodė plieninis.

Jie užkopė ant kalvos, ir tame plieniniame danguje staiga iškilo balti nežemiški nežemiško miesto bokš-

tai. Jie kilo pušimis apaugusių kalvų fone didingi, tolimi, pasakiški.

- Vilnius, - pakartojo Vonsovičius.

Napoleonas neatsakė. Tik prieš kelis mėnesius, vešint bręstančios vasaros žalumai, jis, pilnas jėgų ir pakilaus nerimo, kuri visada jausdavo prieš kiekvieną didelę kampaniją, įžengė į tą miestą. Skambėjo bažnyčių varpai, jų varinis gaudesys vilnijo tomis pačiomis, nūnai jau baltomis ir negyvomis, kalvomis, ir dabar ten, siaurose, vingiuotose gatvėse, šalo, krito ant grindinio ir mirė jo didžiosios armijos likučiai, svajodami apie duonos gabalėlį, šilumą, tėvynę, iki kurios dar šimtai sunkių vargano žygio mylių. Napoleonas stovėjo susidėjęs rankas už nugaros, jo atmintyje staiga iškilo Italija, jos miestai, kažkuo panašūs į šitą, stūksantį po jo kojomis. Tada jis buvo pilnas jėgų, sumanymų ir ambicijos jaunas revoliucijos generolas, jo žvaigždė sparčiai kilo aukštyn. Išbadėjusi, apiplyšusi prancūzų armija, kupina priešą stebinančio entuziazmo, skynė pergalę po pergalės. Išmuštruota, gerai ginkluota austrų armija nesugebėjo atlaikyti staigių, žaibiškų Napoleono atakų. Jis pergalingai žygiavo per Italiją. Gėlės, margi moterų rūbai, džiaugsmas veiduose – kraštas sveikino išvaduoją. O tas miestas dunksnojo dabar baltame

žiemos peizaže nerealus, fantastiškas, kaip jaunystės dienų sapnas. Imperatorius niekada nemėgo galvoti apie praeitį. Jis žinojo tik vieną žodį – pirmyn. Ir taip, tik pirmyn, jis ėjo visą gyvenimą. Nuklojo Europos laukus tūkstančiai jo karių lavonų. Pergalė po pergalės. Vagramas, Marengo, Austerlicas – bandė jis prisiminti. Jis leisdavo sau prisiminti tik laimėtus mūšius. O dabar, atrodo, bus kitaip. Bet jis vis dar tikėjo. Tikėjo, nepaisydamas nieko, nepaisydamas to, kad nebebuvo armijos. Bet juk dar yra jis pats – Napoleonas, nuo kurio vardo balo karalių veidai, yra dar senoji gvardija, lydėjusi jį iš mūšio į mūšį.

– Po velnių, – burbtelėjo jis. Pasitempė husarai ant žirgų. Napoleonas sėdo į roges, Vonsovičius atsigrėžė – iš paskos lėkė smulkus, sausas kaip dulkės sniegas.

Privažiavus Vilniaus priemiesčius, imperatorius mostelėjo į dešinę. Vonsovičius nustebo:

– Jūsų didenybe, važiuoti per miestą pavojinga.

– Žinau, – nukirto Napoleonas. – Suk pro tą, kaip ji vadinasi, mažytę bažnyčią.

– Žinau, žinau, – irzliai pakartojo Napoleonas.

Vonsovičius nutilo. Napoleonas nepamiršdavo nieko ir labai nemėgo, jei kas nors bandydavo jam ką nors priminti.

Ir vėl jis stovėjo kaip tada rugpjūtį prieš nedidelę raudoną plytų bažnytelę. Ir vėl kaip tada apėmė jį pagarbi nuostaba nežinomo meistro drąsai ir genijui. Tas nežinomas architektas, lygiai taip pat kaip ir jis, laužė nedvejodamas visus kanonus, visas taisykles, padarė tai, kas atrodė esant neįmanoma. Lygiai taip pat kaip ir jis, eilinis prancūzų armijos leitenantas. Kas būtų drįsęs pamanyti 1793 metais, kad jis taps Prancūzijos imperatoriumi! O jis per keletą metų sukūrė didžiulę imperiją, visą tą sudėtingą valdinių mechanizmą, kuris vien jo valia ir noru sukosi ir judėjo taip pat tiksliai, kaip laikrodžio dantračiai. Jis vienas aprėpė visus imperijos rūpesčius – nuo kelių Vandėjoje iki pašaro armijos arkliams. Vienas!

Šv. Onos bažnyčia kilo apsnigtų kalvų fone kaip vizija – keista, fantastiška, amžina savo sustingusiame judėjime. Dar taip neseniai jis norėjo paimti ją – tokią mažą ir šiltą – ant savo delno ir perkelti į Paryžių. Dvelktelejo stingdanti nuojauta. Viskas sprūsta iš rankų. Viskas. Net juto, kaip atsigniaučia delnai. O bažnyčia stovės kaip niekur nieko dar amžių amžius. Ir Napoleonas staiga pajuto priešišumą. Niekada neatidėliodavo savo sprendimų. Ir dabar pasišaukė husarų puskarininkį:

- Žoržai, pasiliksi. Susirasi maršalą Nėjų. Ir kad būtų išsprogdinta. Tuoj pat.

Žoržas virpančia širdimi, kad imperatorius prisimena jo vardą, išklausė įsakymą.

Prie Aušros vartų imperatorius pakeitė arklius. Jo kelias iš Vilniaus vingiavo į Vaterlo.

Žoržas savo arklį pasuko į senamiesčio gatvelę. Miestas buvo pilnas išbadėjusių, įtūžusių kareivių. Jie plėšė namus, rideno vyno statines į gatvę, prie laužų, gėrė iki sąmonės netekimo, krito į liepsną ir degė joje, beviltiškai bandydami išvyti šaltį, per-smelkusį visus kaulus.

Prie Pilies gatvės Žoržui kelią pastojo dviese.

- A, gvardija, - su neapykanta tarė jaunutis su-bleitenantas parišta ranka. - Vis prie šilto imperatoriaus šono, žiūrėk, koks nupenėtas!

Jo bendras, užsimaukšlinęs ant galvos gauruotą valstiečio kepurę, išsitraukė pistoletą iš už diržo.

- Šarli, kaip Dievą myliu, žirgas! Ei tu, mulki, lipk žemėn!

- Pasitrauk. Imperatoriaus vardu. Kur maršalas Nėjus?

- Nusišvilpt man ant tavo maršalo ir ant imperatoriaus. Lipk!

Žoržas pavarė arklį. Trinktelėjo šūvis.

Jis nukrito ant suminto sniego. Čia pat už posūkio sidabriniai baltų kalvų fone kilo į šaltą žiemos dangų trys nepaprasto grakštumo raudoni Šv. Onos bažnyčios bokštai.

PASAKOS

Pasaka, kuri tapo kalėdinė

Aš gyvenau šalyje, kurioje nėra Kalėdų. Toje šalyje buvo visko: ir ežerų, ir upių, ir girių, ir paukščių, ir kačių, bet Kalėdų nebuvo. Šalyje, kurioje nėra Kalėdų, nėra gera ir gyventi. Bet ką padarysi, mielas žmogau, kad turi gyventi tokioje nelinksmoje šalyje. Juk ir joje kas nors turi gyventi.

Kartą parėjau namo, pakūriau židini, atsisėdau į fotelį, kurio visos spyruoklės ir viena koja buvo lūžusi, prisikimšau pypkę ir pradėjau žiūrėti pro langą į gatvę, kurioje niekas nelaukė Kalėdų. Ten, už lango, vienas paskui kitą geso žiburiai, mat toje šalyje, kurioje aš gyvenau, žmonės anksti eidavo miegoti ir kuo ilgiau stengdavosi neprabusti. Nes ką veikti šalyje, kurioje nėra Kalėdų? Taigi geso žiburiai, pilkėjo dangus, ir iš jo ėmė kristi dideliais

dideliais kąsniais žydras žydras sniegas. Sniegas krito krito, oras darėsi vis grynesnis ir grynesnis, ir aš išgirdau – iš pradžių maniau, pasivaideno – kažkas tyliai tyliai, žydrai žydrai šnibžda: Kalėdos, Kalėdos, Kalėdos. Ne iškart supratau, kad tai snaigės.

Pasidarė šalta, ir aš uždariau langą. Ugnis, kuri, kaip tu žinai, labai nemėgsta šalčio, linksmiau su-brazdėjo židinyje, ir jos atšvaitai krito ant sienos, fotelio ir stalo. Tada užuodžiau: kvepia. Labai labai pažįstama. Dar iš tų laikų, kai buvau vaikas. Ir staiga supratau – kvepia maža eglutė.

Kažkas sublizgėjo ant mano stalo. Pasirodo, apsi-rikau. Kvepėjo ne eglutė, bet eglės šakelė, kuri buvo pamerkta patamsėjusio sidabro vazoje. Aš niekada neturėjau sidabrinės vazos ir niekada joje nemerkiau eglės šakelės. Atsidusau, paėmiau nuo indaujos vieną raudoną, vieną geltoną obuolį ir pakabinau ant jos. Nežinau, kodėl taip padariau. Sakau netiesą. Taip padariau todėl, kad toje miegalių šalyje, kurioje nėra Kalėdų, aš naktimis dažnai negalėdavau užmigti ir prisigalvodavau visokių žaidimų.

- Dar reikėtų pakabinti du graikinius riešutus, suvyniotus į auksinį popieriuką, - staiga išgirdau labai ploną, cypsintį balselį.

- Būtinai, - atsakiau, - tik reikia juos turėti.

- Tai labai prašom, - vėl išgirdau tą patį balselį ir tik tada pasižiūrėjau, kas čia kalba. Mielas mano bičiuli, juk žinai, kuo labiau žmogus auga, tuo jis darosi nepastabesnis. O kai visai suauga, tai visai nepastabus pasidaro. Ką jau kalbėti apie miegalių šalį, šalį, kurioje nėra Kalėdų?

Tai kalbėjo maža ruda pelytė. Labai tvarkinga ir labai švari. Su ja mes kartu vakarieniaudavome. Bet niekada nesu girdėjęs, kad ji kalbėtų.

Pelytė pradingo urvelyje. Grįžo po trumpos trumpos minutėlės, nešina dviem didžiuliais tarsi futbolo kamuoliai graikiniais riešutais. Ir žibėjo tie riešutai židinio liepsnos atšvaituose lyg sidabriniai. Mat buvo apvynioti sidabrinium popieriumi.

Pakabinau ir juos ant šakelės. Dabar ji atrodė labai graži. Gražesnės ir būti negali. Tada atsiminiau, kad dar turiu ir žvakutės galelį, su kuriuo vaškuodavau siūlus, kai norėdavau susitaisyti amžinai plyštančius batus. Mat toje šalyje, kurioje visi snaudžia, ir nėra Kalėdų, labai greitai plyšta batai. O batsiuovys, vos tik paima ylą į rankas, žiūrėk, jau ir užsnūdęs. Tad ką darysi - turi batus taisyti pats.

- Atsiprašau... - nežinojau koks pelytės vardas.

- Prašom vadinti mane panele Mice, - iš karto suprato pelytė.

- Panele Mice, aš nežinojau, kad jūs mokate kalbėti.

- Negi jūs nežinote, - nusistebėjo panelė Micė, - kad Kalėdų naktį visi gyvuliai, žvėrys, paukščiai ir kai kurie žmonės gali kalbėti. O be to, prašyčiau niekada nevertoti negražių žodžių, kai jums prakiūra kairysis arba dešinysis batas. Jūs jau toks didelis, ir kalbėti negražiai, o juo labiau damoms girdint, labai negražu.

Aš paraudau, ypač paraudo mano ausys. Žinoma, aš atsiprašiau panelės Micės ir pasižadėjau niekada taip nekalbėti.

Mes uždengėme stalą balta staltiese. Turėjau džiuvėsių ir du arbatos puodelius mėlynais krašteliais. Tiesa, vieno puoduko vienas mėlynas kraštelis buvo įskilęs.

- Gal išgertumėte karštos arbatos? - arbatinukas židinyje jau seniai šnypštė.

- Dėkui, - tarė panelė Micė.

Aš paėmiau arbatinuką ir atsiprašiau jo, kad priverčiau tiek ilgai laukti.

- Kokie niekai, - suburblo arbatinukas. - Rūstauti dėl tokių niekų tokį vakarą... Prašom gerti. Labai skani arbata. Iš pačių žaliausių, iš pačių kvapiausių mėtų lapelių. O kad kvėpėtų medumi ir vasaros

pieva, įbėriau ĉiobrelių. O kad bėtų geltona, įdėjau tris liepos žiedlapius. Tad į sveikata!

Vos tik susėdome su panele Mice gerti arbatos ir valgyti džiūvėsių, šoktelėjo virš durų nušveistas varinis skambaliukas.

- Dzin! - tarė jis. - Už durų svečias. Paskubėkite įleisti. Svečias iš toli.

Niekaip negalėjau prisiminti, kad kada nors būčiau šveitęs durų skambutį ir, eidamas atidaryti durų, labai jo atsiprašiau.

- Dzin dzin, - atsakė jis. - Kokie niekai! Tokį vakarą! Bet šiaip bėtų labai gerai, kad jūs nors retkarčiais mane prisimintumėte.

Aš ėjau prie durų ir sukau galvą, kas ĉia galėtų bėti. Tikriausiai kaimynė, kuri atėjo pasiskųsti, kad malkos mano židinyje per garsiai spragsi ir trukdo jai miegoti.

Bet tai buvo ne kaimynė. Už durų stovėjo senas senas seneliukas. Jo barzda buvo sidabrinė, iki pat juostos, su deimantinėmis žvaigždutėmis. Vilkėjo didžiuliais iki pat žemės kailiniais, apkritusiais žydromis snaigėmis. Jau minėjau, kad tą vakarą dideliais dideliais kąsniais krito žydras žydras sniegas.

Aš mandagiai pasisveikinau ir labai nustebęs pasakiau:

- Atleiskite, bet aš jūsų nepažįstu.

Senas senas seneliukas nė kiek nenustebo. Jis žengė pro duris, pastatė ant grindų didelį maišą, kurio aš, žinoma, nepastebėjau, perbraukė ranka per žilą barzdą, ir deimančiukai joje taip sutviskėjo, kad nušvito visas kambarys.

- Mano vardas, - tarė jis, - Kalėdų Senelis.

Aš irgi prisistačiau. Mes mandagiai linktelėjome vienas kitam. O panelė Micė, kuri jau buvo nusiplovusi rankas ir sėdėjo prie stalo (ji buvo nekantri ir smalsi kaip ir visos moterys), paklausė:

- O ką jūs, Kalėdų Seneli, atnešėte mums dovanų?

Net paraudau. Kartais moterys, ypač panelės, būna labai netaktiškos. Bet taip pat žinojau, kad tikri vyrai, ypač dideli vyrai, turi to nepastebėti. Tad aš ir nepastebėjau, o senas senas seneliukas, vardu Kalėdų Senelis, tarė:

- Atnešiau jums, mielieji, Kalėdas ir kalėdinių dovanėlių, - ir ėmė traukti iš maišo.

O ką jis atnešė, gali pamatyti Kalėdų rytą po eglute, jei gerai pasižiūrėsi.

Tuo metu, kai senelis traukė dovanas, staiga suskambo visame mieste varpai. Ir skambėjo jie violetiškai, ir skambėjo jie raudonai, ir skambėjo jie geltonai. O iš tikrųjų jų gaudesys, kaip tvirtina

išmanantys žmonės ir neišmanantys poetai, buvo varinis.

Nuo tada ir toje šalyje, kur aš gyvenu, žmonės švenčia Kalėdas. Ir nuo tada žmonės ten mažiau miega. Ir nuo tada batsiuovys, paėmęs ylą į ranką, nebeužsnūsta. Ir nuo tada ši pasaka tapo kalėdinė.

Sidabrinis stirnelės varpelis

Kūčių vakarą, kai labai anksti temsta, iš miško išėjo maža stirnelė. Danguje žvaigždžių nebuvo, ir nebuvo žvaigždžių ant balto sniego, kuris baltavo visur: ir miškuose, ir laukuose, ir ant kalvų, ir ant pakalnių, net ant sustingusio ežero buvo baltas sniegas. Sniego nebuvo tik ant mažo šaltinėlio, kuris vingiavo per baltą, kaip ir viskas aplinkui, pievą. Juodas šaltinėlis juodoje naktyje tarp baltų krantų.

Išėjo stirnelė iš miško, perėjo baltą pievą. Išgirdo šaltinėlis, kaip jinai caksi kanopėlėmis, ir neiškentęs prašneko:

- Gal gerti nori?
- Noriu, - atsakė stirnelė.

Pasilenkė stirnelė gerti, akys tokios juodos juodos, kaklas švelnus, o mažos ausys kiekvieną šna-

resį gauda. Pasilenkė stirnelė gerti, ir ant kaklo suskambo mažas sidabrinis varpelis. Taip gražiai skambtelėjo, taip aidžiai, taip tyrai, kad šaltinėliui net balsas iš smalsumo suvirpėjo:

- Kam tau tas varpelis?

- Kalėdoms, - atsakė stirnelė ir išėjo į kelią. Kelias suko pro koplytėlę, kurioje, pasirėmęs ant žagrės rankenos, dūmojo artojas Izidorius. Jo jaučiai, pakėlę galvas nuo vagos, žiūrėjo į ateinančią stirnelę.

- Su šventomis Kalėdomis, - tarė stirnelė.

- Su šventomis Kalėdomis, - atsakė Izidorius artojas.

- Su šventomis Kalėdomis, - kartojo jo jaučiai.

Nusileido stirnelė į kaimą. Kiekvienos trobos lange kaip auksinė žvakelė žibėjo žiburys. Kiekvienoje troboje prie baltų stalų sėdėjo vaikai, baltagalviai seneliai, merginos, vyrai. Ant stalų buvo daug sūrių pupų, sūrių žirnių, sūrios silkės su grybais, po didelį dubenį kūčiukų ir po didelį ąsotį kisieliaus, kad po sūrymo troškulį galima būtų numalšinti. Plazdėjo krosnyse ugnis, iš kaminų tingiai sviro ir driekėsi dūmai. Sulindę į savo būdas, tylėjo šunys, gromuliavo karvės šiltuose tvartuose, persimesdamos vienu kitu žodeliu.

- Atsimenu, kai buvau dar veršiukas, - šnekėjo Margoji, - buvo tokios šaltos Kalėdos, kad, kol atnešdavo vandenį iš šulinio, kibiras užšaldavo.

- Neeegali būti, - stebėjosi avis garde, o mažiukai ėriukai, kurie dar nebuvo matę nei sniego, nei ledo, klausėsi ir stebėjosi:

- Maaama, ir vanduo būna tada kietas kietas?

- Taip, - noriai aiškino karvė, vis pajudindama dešinę ausį. - Toks kietas kaip akmuo.

Stirnelė ėjo nuo vienos pirkios prie kitos, vis pasižiūrėdama į šventiškus, laukiančius žmones, ir prie kiekvieno namo jos sidabrinis varpelis tyliai tyliai suskambėdavo. Taip tyliai, kad niekas, net ji pati, neišgirdavo. Bet tas skambesys atsiliepdavo kiekvieno širdyje. Ramybė ir šventė įžengdavo į sielą.

Taip ėjo stirnelė vis tolyn ir tolyn. Jau plyšo dangaus juoduma, ir sužibo toje juodumoje žvaigždėlė aukštai aukštai. Jos spinduliai sruvo į nutilusią žemę. Jau ėmė siūbuoti varpų šerdys didelių miestų didelėse varpinėse, jau kaimo bažnytėlės medinėje varpinėje susiūbavo šerdis, tuoj tuoj atsimuš į varpo varį, ir tuoj nuaidės per laukus ir girias varinis varpų gaudesys.

Stirnelė priėjo trobelę pačiame kaimo gale. Ta trobelė buvo pati mažiausia, toj trobelėj žiburėlis

pats blausiausias. Stalas ir čia buvo apdengtas balta linine staltiese, o kampe stovėjo Kalėdų eglutė, papuošta keliais riešutais ir rojaus obuoliukais. Prie stalo sėdėjo mažas berniukas ir sena sena senelė. Senelė gyveno jau daug daug metų, turėjo daug išminties ir patyrimo ir žinojo, kad Kalėdų Senelis vaikaičiui atneš tik molinį kačiuką raina uodegyte, mėlynomis akutėmis, suvyniotą į sidabrinį popierių nuo arbatos. O jai Kalėdų Senelis atneš porą storų pilkų vilnonių pirštinių.

Ir tada, kai ji taip galvojo, atgaudė laukais varinis varpų gaudesys, stirnelė pasilenkė prie lango, suskambėjo jos mažasis sidabrinis varpelis. Bet niekas, kaip jau sakiau, to skambesio neišgirdo. Nebent ta žvaigždėlė aukštai danguje. Suskambėjo varpelis per pačias Kalėdas, ir tarė senelė vaikaičiui:

- Užsimerk dabar, vaikeli, o kai atsimerksi, jau bus atėjęs Kalėdų Senelis ir atnešęs mums dovanėlių.

Užsimerkė vaikaitis, net delniukais akis užsidengė. Užsimerkė senelė, net ugnis pakuroje prigeso, o stirnelės varpelis vis aidėjo ir aidėjo.

Pirma atsimerkė neiškentęs vaikaitis, suplojo rankomis ir sušuko:

- Senele, senele, greičiau atsimerk! Kalėdų Senelis ką tik buvo atėjęs. Girdėjau, kaip durys uždaromos girgžtelėjo.

Atsimerkė senelė, pasižiūrėjo į eglutę kampe, įstatytą į perpjautą griežtį, ir suplojo rankomis.

Žibėjo mirgėjo ant eglutės daugybė žvakelių, daugybė gražiausių žaisliukų. Čia kaboją auksiniai ir sidabriniai rutuliai, deimanto žvaigždės, pasakų princai ir stebuklingi žirgai, nematyti paukščiai skraidė tarp šakų. O po eglute Kalėdų Senelis buvo palikęs tokių dovanų...

Stirnelė nusigręžė nuo lango ir tuo pačiu keliu, pro tą patį šaltinėlių, pro koplytėlę patraukė atgal į girią. Prieš dingdama tankmėje, dar atsigręžė ir pasižiūrėjo į kelią, į koplytėlę, į kaimą slėnyje. Sidabrinio varpelio ant jos kaklo nebebuvo, nes baigėsi stebuklingoji Kūčių naktis, ir stojo Kalėdos.

Pasaka apie pūgą

Pūga atsibudo naktį. Kaimų ir miestų namų languose švietė žiburiai, ir visur kvepėjo Užgavėnių blynais.

- Fjūūt, - pasiražė Pūga, - tai ilgai miegojau! Reikėtų truputį pasijudinti.

Atsikėlė Pūga ir nubėgo laukais, miškais, per sniegu apkritusias medžių viršūnes...

Bėgo ir dūko. Bėgo ir siautė. Švilpdama užpustė kelią, žėrė į akis saują sniego pavėlavusiam keleiviui, nusikvatojo ir suūkė kamine, bandė nuplėšti tvarto stogą, trinktelėjo langinėmis ir nurūko, nudulkėjo.

Lėkė, sukosi, švilpė, purtė nuo medžių šakų sniegą. „Atsibus tie miegaliai ankstų rytą ir išsižios. Visur lygu, balta. Nei takų, nei takelių. Iki langu

pusnis suversiu. Ot, bus jiems vargo! Ot, bus juoko, kai vaikai į mokyklą negalės nueiti!“ – kikenė Pūga.

Siautė ji, siautė ir besiausdama pavargo. Net galva apsisuko nuo siautimo. Prilėkė ji seną miestą, dar pašvilpčiojo siaurose gatvėse, pabandė sudaužyti žibintą ant stulpo, bet jau jėgų nebebuvo. Pamatė tada Pūga seną bokštą miesto aikštėje. Apsisuko keliskart aplink jį ir susirangė ant stogo pailsėti.

Snaudžia Pūga ir girdi, kad kažkas vis tik tak, tik tak. Paskui staiga dzin dzan, dzin dzan – sugaudė varpas. Atsibudo Pūga.

– Kas čia? – tarė išsigandusi ir patyliukais švilptelėjo.

– Tai aš, miesto laikrodis, – atsakė jai iš bokšto gergždžiančiu balsu ir dar sykį pridėjo: – dzan!

– Ko čia skalambiji? – išdrąsėjo Pūga. – Ko miegoti trukdai?

– Aš sakau visiems valandas, – atsakė laikrodis.

– Kam tos tavo valandos, kai visi miega? – nusišėbėjo Pūga. – Geriau ir pats pasnausk, ir kitiems netrukdyk.

– Aš negaliu miegoti, – atsakė laikrodis. – Laikas niekada nemiega. Ir aš niekada nemiegu. Štai jau daugiau kaip tris šimtus metų aš skaičiuoju sekundes, minutes, valandas, dienas, mėnesius, metus.

Laikas eina ir eina, ir niekada negrižta. Niekada negrižta mano išmušta valanda. Ateina kita valanda, kita diena, vien tam, kad taip pat negrižtų. Jau nepamenu, kiek ketvirčių aš išmušiau per savo gyvenimą. Matai, – paaiškino laikrodis, – valandos ketvirtis – vienas varpo dūžis, pusė valandos, du ketvirčiai – du dūžiai, trys ketvirčiai – trys dūžiai.

– O valandos? – šiek tiek susidomėjusi paklausė Pūga.

– Valandas aš mušu didžiuoju varpu. Kiek valandų – tiek dūžių. Tuoj galėsi pasiklausyti: ką tik mušiu tris ketvirčius. Tada dar išmušiu keturis ketvirčius mažuoju varpu ir tada didžiuoju – valandas.

Ir pradėjo:

– Dzin dzan, dzin dzan.

– Kodėl tiek mažai? – nusivylė Pūga.

– Nakties valandos trumpos. Dienos valandos ilgos, – noriai paaiškino laikrodis.

– Tu sakai, kad viskas praeina, – suabejojo Pūga.

– Taip, – tvirtai atsakė laikrodis. – Va, mušu valandas. Iš jų susideda dienos, iš dienų – mėnesiai. Praeis žiema, ateis pavasaris, ir tavęs nebebus.

– Kaip tai nebebus? – pasipiktino Pūga. – Aš būsiu.

- Ateis pavasaris, - kantriai dēstē laikrodīs, -
ištirps sniegas, pražys gēlēs, ir tavēs nebebus. Po
to vasara, - tēsē laikrodīs užsisvajojēs.

- Palauk, palauk, - tarē Pūga. - Po to bus ruduo,
o po rudens vėl žiema, ir aš vėl būsiu. Vėl būsiu! -
sušuko ji ir iš džiaugsmo triskart apsisuko aplink
bokštą. - Kas būtu, jei manēs niekada nebebūtu?
Na, pasakyk, pasakyk!

Senasis laikrodīs taip sumišo, kad vos prieš laiką
neišmušē ketvirčio valandos.

- Taaaip, - murmėjo jis pats sau po nosimi, - bus
pavasaris, po to vasara, po to ruduo, po to žiema.
Teisingai. Žiemą visada būna pūgos. Taaaip. Bet tai
būsi ne tu, - staiga tarē jis apsidžiaugēs. - Tai bus
jau kita pūga.

- Kaip tai kita? - įsižeidē Pūga. - Aš visada ta pati.
Kita, - pamėgdžiojo ji laikrodį. - Ai, kažko snaudulys
ima, ir kaulus suka, - ir nusižiovavo. - Snustelėsiu
dar valandėlę kitą. O tu mušk tuos savo ketvirčius.
Tik ne taip garsiai. Aaaa, - ir užsnūdo.

O vėjas jau tilo, palengva sukosi į vakarus, iš
vakarų į pietus ir prieš aušrą padvelkē virš miesto
pavasariu. Pajuto jo švelnų alsavimą medžiai parke,
upė po ledu, net maža maža pienės sėkla, gulėjusi
giliai po sniegu, pajuto per sapną, kad kažkas kei-

čiasi, kažkas darosi. Rytā vējas pūstelējo stipriau, plyšo stora pilkoji debesū marška, iš už jų išlindo saulē. Jos šiltas šviesos pasiilgęs spindulys greitai perbēgo miestā, apžiūrējo stogus, žvilgtelējo net ī bokšto, kur tūnojo laikrodīs, vidū, pridējo savo šiltā delnā prie stogo ir...

Pirmas pavasario lašas nuriedējo iki stogo krašto, sekundē pasišildē saulēje, kaupdamas jēgas.

- Oi, žemē! - sukrykštē jis. - Žemē! Aš tuoj būsiu upelis. Aš tuoj būsiu pirmas pavasario upelis!

Lašas atitrūko nuo stogo krašto ir paptelējo ant žemēs.

Mielas skaitytojau,

nesvarbu kiek Tau metų. Svarbu, kad Tau pasisekė – Tu jau atsivertei knygą, kupiną stebuklų ir paslapčių. Joje rasi tai, kas negirdima, nematoma, neužuodžiama. O vis dėlto – ir girdima, ir matoma, ir ranka paliečiama. Teikiu Tau vieną patarimą: neskubėk. Skaityk lėtai, mėgaukis. Jei nori dirstelėti praeitin – o kas to nenori? – kito kelio nėra.

Pasisekė ir man: aš pažinojau rašytoją Antaną Ramoną. Žinau, kad jo nebėra. Žinau, kad ilsisi Antanas Ramonas nuo 1993 metų rudens Bernardinų kapinėse, ant aukšto Vilnios šlaito. O atrodo kartais – rašytojas dar dairosi po Vilnių, mylimą miestą. Ir jo pasakos, sakmės, legendos – vis apie sostinę...

Antanas Ramonas sostinėje iš tiesų jautėsi nelyg soste – klajodavo po miestą tamsioje naktyje, rasda-

mas slaptųjų užkaborių, įžiūrėdamas, pakalbindamas tik jam vienam pasirodančias dvasias.

Ilgą laiką manyta, kad Antanas Ramonas rašė vien suaugusiems. Kokia netiesa... Jis rašė visiems. Tiesiog rašė. Tiesiog dalijosi dosniai tuo, ką patyrė pats. Nuo Žemaitijos kalvų į Vilnių atkeliavęs ir vėl rado – kalvas. Ir aš, šios knygos rankraštį paskaičiusi, užsilipau ant aukštos Verkių kalvos, pažiūrėjau į Vilnių ir supratau: kiekvienam lemta Vilniaus žemaitį Antaną, jo žodį, jo pasakojimus atrasti savaip.

Antanas Ramonas mokėjo ne tik matyti ir regėti. Mokėjo klausyti. Jauki ir teisinga buvo jo tylą. O jis pats, įsiklausęs, įsižiūrėjęs, atrodė, tampa veik nematomas...

Štai šitaip – iš tylos ir vienatvės, iš naktų ir rūkų, iš senovės knygų ir apleistų senamiesčio namų – iki mūsų atsėlino Antano legendos, sakmės, pasakos. Pamilęs Vilnių – pažinsi Antaną Ramoną. Arba kitaip: pamilęs Antano Ramono knygą, atrasi Vilnių.

Jaukios kelionės Tau, skaitytojau, po užburtą Antano Ramono pasaulį.

Gintarė Adomaitytė